

ETELA FARKAŠOVÁ:

Na ceste k „vlastnej izbe“. Postavy/podoby/problémy feministickej filozofie
Bratislava: IRIS 2007, 192 s.

Významná rakúska filozofka Herta Nagl-Docekal v predslove k českému vydaniu prekladu svojej monografie *Feministická filozofie* (Sociologické nakladateľství Slon, Praha 2007, 316 s.) spomína na pätnásťročnú spoluprácu s filozofkami z Bratislavy – s Etelou Farkašovou, Zuzanou Kiczkovou a Zdenkou Kalnickou. Rekapitulujúc svoje vystúpenia v Bratislave píše, ako s potešením sledovala formovanie okruhu intelektuálok a intelektuálov zaujímajúcich sa o feministické otázky. Efektom kontaktov a prehlbujúcej sa spolupráce boli najprv preklady reprezentatívnych štúdií západnej feministickej filozofie, postupne v časopise *Aspekt* vychádzali štúdie našich autoriek, vyšli monotematické čísla filozofických časopisov, neskôr aj kolektívne a individuálne monografie, do vysokoškolských programov sa dostali kurzy feministickej filozofie. Súčasnú úroveň rozvoja a pokračovania týchto aktivít reprezentuje pôvodná práca poprednej slovenskej filozofky a spisovateľky Etely Farkašovej *Na ceste k „vlastnej izbe“ – postavy/podoby/problémy feministickej filozofie*.

Spoločným pozadím radu publikácií boli dlhoročné diskusie na tému *Filozofia genderových rozdielov*, ktoré sledovali o. i. aj súvislosť existujúcej hierarchie pohlaví a nerovnakého prístupu k filozofickej tvorbe. V monografii Etely Farkašovej je v centre úvah rodová asymetria muža a ženy v dejinách filozofie. V ich priereze erudovaným, no pritom pútavým spôsobom pre nás znovuobjavuje ženy filozofky, a tým nielen narúša tradičnú predstavu o maskulinite filozofovania, ale odкрýva rozsah a dôsledky kultúrneho stereotypu prezentovania dejín filozofie bez prítomnosti žien. „Za jednu z najdôležitejších úloh feministickej filozofie“ (s. 8) autorka pokladá dať odpoveď na otázku, ako bola možná takáto zdanlivá absencia ženského hlasu. Prítom nejde iba o účasť na filozofickej tvorbe, ale hlavne o spôsob filozofickej praxe. Feministicky orientované filozofky opakovane poukazujú na to, že ľudská bytosť v dejinách filozofie bola iba zdanlivo rodovo neutrálna a že subjektom, na ktorý filozofické teórie v skutočnosti referovali, bol muž s jeho skúsenosťou a myslením. Etela Farkašová predkladá slovenskej čitateľskej obci výsledky „nového“ prečítania dejín kultúry a v ich rámci dejín filozofie, predstavuje siluety nadaných a vzdelaných dcér, sestier, manželiek, ktoré sa nemohli prejaviť tak slobodne ako ich geniálni otcovia, bratia, manželia, ktoré však povedali svoje slovo vo filozofii, ibaže ho prekryl a neutralizoval etablovaný mužský hlas.

Názvom *Na ceste k „vlastnej izbe“* autorka zhŕňa tri medzníky, ktorými ženy prešli k slobodnej tvorbe. Prvý z nich označuje ako dlhé obdobie „protofeministického“ myslenia. V ňom identifikuje a približuje filozofické, sociálnokritické a literárno-filozofické výkony žien, ktoré sa nedostali do filozofického kánonu a reprezentatívne diela dejín filozofie ich neuvádzajú. Alúziou na *Vlastnú izbu* ako vrcholné dielo first lady prvej etapy feminizmu autorka vytvára, ako píše, „kontinuitný obraz toho, ako ženy participovali na kultúrnej tvorbe“ (s. 181). Kniha približuje predovšetkým tvorbu dvoch významných

spisovateľiek, ktoré sa zaslúžili o počiatočný rozvoj feministického myslenia – feministickú sociálnu filozofiu, filozofiu výchovy a feministickú literárnu vedu –, Mary Wollstonecraft a Virginie Woolf. Ich význam je v tom, že vo svojich dielach tematizovali problém postavenia žien v spoločnosti, otázku ženských práv, limity možností ich vzdelania a profesionálnej sebarealizácie, zložitú formu kolektívnej ženskej identity. Ako autorsky prítlačlivé Etela Farkašová vyzdvihuje literárne inovácie V. Woolf, jej argumenty týkajúce sa špecifickosti ženského písania, opisy literárnych stratégií (osobitná pozornosť sa venuje napr. statusu „mlčania“ v ženskom písaní).

Ako sa od autorky dozvedáme, ide o prvú časť z plánovanej „trilógie“ z feministickú filozofie (so širším autorským obsadením). Na interpretácie prvej etapy, ktoré rozvíja z perspektívy nielen filozofky, ale aj literátky, postupne nadviažu knihy referujúce na druhú a tretiu vlnu feminizmu. Signalizované publikácie zverejnia výsledky výskumu feministickú filozofie, ktoré boli realizované v práci na projektoch VEGA, v rámci kurzov feministickú filozofie na Filozofickej fakulte UK a v rámci ďalších aktivít v Centre rodových štúdií. V širokom historickom i systematickom zábere ukážu, ako funguje kategória rodu v konkrétnych filozofických disciplínach. Nateraz v recenzovanej práci autorka demonštruje fungovanie kategórie rodu v dejinách filozofie a v literárnom písaní. Jej „nové čítanie“, ako opakovane zdôrazňuje, sa nevzťahuje iba na kritické a prehodnocujúce návraty k dejinám filozofie, ale aj na návraty k dejinám umenia a kultúry v najširšom zmysle.

Dejinno-kritické reflexie feminizmu ako teórie a ako hnutia (I. 1. *Feminizmus ako teória a ako hnutie*) predchádza v monografii vymedzenie nosných pojmov a kategórií, ktorými feministická filozofia operuje, predovšetkým kategórie rodu. Zároveň a priebežne sa v celej knihe sledujú paralely medzi maskulinnou filozofiou a jej zodpovedajúcimi konceptuálnymi modelmi novovekého filozofovania, pričom sa akcentuje otázka, aký obraz človeka ovplyvňoval koncepciu subjektu filozofovania, a hlavne otázka, z perspektívy akého subjektu sa odvodzoval nielen filozofický diskurz, ale aj koncepcia ľudských práv. Autorka dokazuje, že tak, ako dominantné formy filozofickej reflexie zodpovedali skúsenosti a sebareflexii mužov, aj feminizmus sa odvodzuje zo skúsenosti a záujmov žien, čím sa zdôrazňuje nielen jeho rodová vyhranenosť, ale aj kriticko-filozofický a emancipačný rozmer, ktorý je osobitne výrazný v analyzovanej prvej etape. Túto rovinu formulácie problémov reprezentuje Mary Wollstonecraft, ktorej ako klasičke feministickú politickej filozofie a autorky *Obhajoby ženských práv* (1792) je venovaná samostatná kapitola (I. 2.). Etela Farkašová ju pritom nevypracovala ako paragraf z dejín filozofie, ale ako aktuálnu tému feministickú filozofie s osobným zaujatím pre tie aspekty sporu, ktoré sa týkajú štýlu písania Mary Wollstonecraft. Pozornosť si zaslúži aj analýza vývoja recepcie a zvrátov hodnotenia tejto autorky v rôznych etapách feministického myslenia.

Čitateľská verejnosť však pozná Etelu Farkašovú nielen ako filozofku, ale aj ako úspešnú spisovateľku a autorku subtílnych esejí: doteraz vydala desať prozaických kníh a tri knihy esejí. Preto je prirodzené, že jej čitateľský obdiv a vlastný literárny záujem pretransformoval feminizmus z podoby filozofickej teórie do polohy analýzy rodovo špecifických aspektov literárnej tvorby. Fascinujúcim objektom nových feministicky orientovaných analýz je osobnosť a tvorba Virginie Woolf. Jej biografii a interpretácii tvorby je venovaná druhá kapitola monografie – II. *Virginia Adeline Woolf (1882 – 1941)*. Na rozdiel od teoretických, ktoré odmietajú existenciu, resp. zdôrazňovanie „zvláštneho štýlu“

vo filozofovaní žien (napr. aj H. Nagl-Docekal: *Feministická filozofie*, s. 27, poznámka č. 34), Etela Farkašová vyzdvihuje špecifické aspekty tvorby ženy-autorky a jej miesta v literárnej a filozofickej tradícii, pričom ju zaujíma nielen analýza ženy ako literárnej témy, ale hlavne ženské písanie. Jej postoj súladí s V. Woolf, ktorá vyzdvihovala inakosť tvorivej sily žien a „ženský jazyk“ literárnej spisby. Takto sa ústredný motív knihy Farkašovej – žena-autorka vo filozofickej a literárnej tradícii – začína bohato rozvetvovať od esejí Virginie Woolf a signifikantne korešponduje s témami súčasnej feministickej filozofie a literárnej teórie. Situácia ženy a jej miesto v tradícii je to principiálny problém, ktorý sa musí riešiť. Rekonštrukcia, odhaľovanie „neprítomného“, „nemanifestovaného“, „nevypočutého“, „mlčiaceho“ v dejinách filozofie a v literárnej tradícii je tým, čo Farkašovej kniha prináša, čo zvýznamňuje a valorizuje. Dáva slovo ženám, o ktorých mlčia učebnice filozofie a encyklopédie (vzdelaným dcéram, mystičkám, poetkám, spisovateľkám, humanistkám, feministkám, učiteľkám, vychovávateľkám), hľadá a buduje v tradícii pre ženy onú oporu, ktorú zdôrazňovala Virginia Woolf ako východisko, ktoré budú musieť talentované ženy poznať, chcieť dosiahnuť a prekonať. Ako stimul pre slobodnú tvorbu žien je nevyhnutné zrekonštruovať ho a pripomenúť. Preto treba doložiť aj prítomnosť žien vo filozofii, vo vedách a v umení, resp. odhaliť príčiny ich mlčania. Na splnenie tejto úlohy je Etela Farkašová vynikajúco pripravená, spája v sebe kompetencie filozofky, umelkyne a ženy, šťastným spôsobom kumuluje ženskú skúsenosť, intímne poznanie špecifik i stratégií literárnej tvorby a filozofickú profesionálnosť. Presviedča nás o tom okrem iného spôsob, akým spracovala kapitoly o Mary Wollstonecraft a o Virginii Woolf. Autorka tu pristupuje k dejinnofilozofickej a dejinnoliterárnej problematike z perspektívy rodovej diferenciácie, ako analytické hľadiská uplatňuje aktuálne teórie a hypotézy feministickej filozofie a literárnej vedy (využíva napr. feministické akcenty v interpretáciách biografie), neopakovateľným spôsobom spája epistemicko-kritickú reflexiu filozofky s bytostným záujmom o písanie. Otvorením témy o špecifikách ženského filozofovania a tvorby dáva verejnosti podnety na diskusiu o ďalších aspektoch feminizmu. Preto autorka svojou knihou iste osloví širší čitateľský okruh, nielen odbornú filozofickú societu.

Ol'ga Sisáková

prof. PhDr. Ol'ga Sisáková, CSc.
Inštitút filozofie a etiky PU
ul. 17. novembra 1
080 78 Prešov
SR